

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

Üniversite Öğrencilerinin Hayvan Hakları ve Sokak Hayvanlarına İlişkin Tutumlarının Sosyal Hizmet Perspektifinden İncelenmesi*

Investigation of University Students' Attitudes towards Animal Rights and Stray Animals from Social Work Perspective

Ertuğrul HATİPOĞLU¹ İbrahim YÜCEL²

1 Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul HATİPOĞLU, Hitit Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, drertugrulhatipoglu@gmail.com ORCID: 0000-0003-2153-4039

2 Dr. Öğr. Üyesi İbrahim YÜCEL, Gümüşhane Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, yucelibrahim61@gmail.com ORCID: 0000-0002-9568-8260

Başvuru: 05.11.2024

Kabul: 06.11.2025

Atıf:

Hatipoğlu, E., ve Yücel, İ., (2026). Üniversite öğrencilerinin hayvan hakları ve sokak hayvanlarına ilişkin tutumlarının sosyal hizmet perspektifinden incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 37(1), 31-56. DOI: 10.33417/tsh.1579544

ÖZ

Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin hayvan haklarına yönelik tutumlarının çeşitli demografik değişkenler açısından incelenmesi ve sokak hayvanları sorununa ilişkin görüşlerinin sosyal hizmet perspektifinden ele alınması amaçlanmıştır. Araştırmada nicel yöntem ve genel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini, Türkiye'nin 19 farklı ilindeki ön lisans, lisans ve lisansüstü öğrenim düzeyindeki 493 üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Katılımcıların belirlenmesinde basit rastgele örnekleme tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın verileri Sosyodemografik Bilgi Formu ile Hayvan Haklarına İlişkin Tutum Ölçeği kullanılarak toplanmış ve elde edilen veriler SPSS aracılığıyla analiz edilmiştir. Araştırmada, cinsiyet ve düzenli olarak sokak hayvanlarını besleme ile hayvan haklarına yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, üniversite öğrencilerinin hayvanların refahı konusunda yürütülen kamu hizmetlerini yetersiz bulduğu, hayvanların tamamen toplanıp barınaklara götürülmesi veya uyutularak öldürülmesi gibi alternatif yöntemleri onaylamadığı belirlenmiştir. Araştırma sonuçları, hayvan hakları ve refahına yönelik mevcut uygulamaların yetersizliğini ortaya koymuştur. Katılımcı bir anlayışla belirlenecek kapsamlı ve sürdürülebilir politikaların hayvanların refahına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekolojik Sosyal Hizmet, Hayvan Hakları, Hayvan Refahı, Sokak Hayvanları, Üniversite Öğrencileri.

ABSTRACT

This study aims to examine the attitudes of university students toward animal rights in terms of various demographic variables and to explore their views on the problem of stray animals from social work perspective. A quantitative research method employing a general survey model was used. The sample of the study consisted of 493 university students at associate, undergraduate and graduate level in 19 different provinces of Türkiye. Simple random sampling technique was used to determine the participants. Data of the study were collected using the Sociodemographic Information Form (prepared by the researchers) and Attitude Scale on Animal Rights. The data were analyzed through the SPSS program. The findings of the study revealed a significant relationship between gender and both regular feeding of stray animals and attitudes towards animal rights. University students were found to perceive public services related to animal welfare as inadequate. In addition, it was not in favour of alternative methods, such as the rounding up of animals and their subsequent transfer to shelters or euthanasia. The results of the research indicated the inadequacy of current animal rights and welfare practices. In this context, it is suggested that comprehensive and sustainable policies to be determined with a participatory approach may contribute positively to the welfare of animals.

Keywords: Ecological Social Work, Animal Rights, Animal Welfare, Stray Animals, University Students.

* Bu çalışma, 12.11.2024 tarihinde 4. Dünya Gençlik Çalışmaları Kongresi'nde sunulan özet bildirinin genişletilmiş halidir.

GİRİŞ

Hayvanlar, yakın zamana kadar çoğunlukla sağladıkları ekonomik faydalar ölçüsünde ve bu fayda çerçevesinde dikkate alınıyordu. Ancak geçen yüzyılda modernleşmenin beraberinde getirdiği değişimler, bireylerin ve toplumların hayvanlara bakış açısını dönüştürmüştür. Çevre hakkı kavramının önem kazanmasıyla birlikte, ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren kuruluşların girişimleri, özellikle sokak hayvanları ve yabani hayvanlara yönelik farkındalığı artırmıştır. Günümüzde yalnızca etinden, sütünden ya da gücünden yararlanan hayvanlar değil, sağlıklı bir çevre tartışmasının unsuru olarak sokak hayvanları da farklı disiplinlerin araştırma konusu haline gelmiştir (Cumalıoğlu, 2007).

Sokak hayvanları, evcilleştirilmiş olmakla birlikte, çeşitli nedenlerle insan bakımından bağımsız biçimde sokakta yaşayan, terk edilmiş veya sokakta doğmuş hayvanlardır (Abdulkarim vd. 2021). Bu durum, birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de giderek büyüyen bir sosyal sorun haline gelmiştir. Türkiye’de sahihsiz sokak hayvanı sorunu hem güvenlik hem de halk sağlığı açısından önemini korumakta ve etkisini giderek artırmaktadır (Kırışık ve Öztürk, 2021).

Dünyada yaklaşık 700 milyon köpek bulunduğu ve bunların 200 milyonunun sokak köpeği olarak başıboş şekilde yaşadığı tahmin edilmektedir (Smith vd., 2019). Türkiye’de ise sokak hayvanı popülasyonuna ilişkin kapsamlı ve güncel bir veri tabanı bulunmamakla birlikte, mevcut araştırmalar önemli bir yoğunluğa işaret etmektedir. Hayvan hakları ve refahı konusunda çalışmalar yürütmek üzere kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu’na (2019) göre, sokak hayvanlarının ülke genelindeki sayısı ve coğrafi dağılımı konusunda kesin verilere ulaşılamamaktadır. Ancak bazı bölgesel çalışmalardan elde edilen tahminler mevcuttur. Örneğin, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi’nin Ankara ili kapsamında sokak hayvanı popülasyonu belirlemek için yürüttüğü bir araştırmaya göre, kentte yaklaşık 17839 sokak köpeği ve 10191 sokak kedisi bulunmaktadır (Özen vd. 2016). Daha yakın bir tarihte, Marmara Belediyeler Birliği (2024) tarafından Marmara Bölgesi’ndeki belediyelerin verileri doğrultusunda yapılan çalışmada ise bölgede toplam 322711 sokak hayvanı tespit edilmiştir. Bölgede belediye başına düşen ortalama sokak hayvanı sayısının ise 6866 olduğu belirlenmiştir.

Kontrolsüz şekilde sokaklarda yaşayan hayvanlar, hem kendi refahları hem de toplum sağlığı ve güvenliği açısından çok yönlü riskler oluşturmaktadır. Hayvanların sokakta sahihsiz şekilde yaşamaları onları yetersiz beslenme, hastalık, parazit, açlık ve istismar gibi ciddi risklerle karşı karşıya bırakmaktadır. Sokak hayvanları, düzenli ve kaliteli beslenme imkanında yoksun oldukları için sahipli hayvanlara kıyasla genellikle daha zayıf ve bitkindirler. Ayrıca, sahipli hayvanların aksine düzenli veteriner kontrollerine, aşılamalara ve parazit tedavilerine tabi tutulmadıklarından, çeşitli hastalıklara karşı daha hassas ve savunmasızdırlar (Hughes ve Macdonald, 2013; Smith vd., 2019; Totton vd., 2011).

Sahipsiz hayvanlar, dünya genelinde halk sağlığı açısından önemli bir sorun olarak değerlendirilmektedir (Abdulkarim vd., 2021). Sokak hayvanları yalnızca kendi yaşamları açısından değil, aynı zamanda insan ve çevre sağlığı üzerinde de ciddi riskler oluşturmaktadır. Sahipsiz sokak hayvanları kuduz gibi zoonotik hastalıkların insanlara bulaşmasına neden olabilirken, aynı zamanda insanların sokakta güvenli dolaşmasına engel olabilir, çöp karıştırma ve açık alanlara dışkılama yaparak kötü koku, çevre kirliliği ve gürültü gibi sorunlara neden olabilir (Lyu, 2015; Rashid vd., 2022; Robertson, 2008; Saree vd., 2023). Ayrıca sokak hayvanları trafik kazalarının sebeplerinden biri olarak görülmektedir. Bu yönüyle hem kendileri hem de diğer insanlar için yaralanma ile can ve mal kayıplarına neden olabilirler (Abdulkarim vd., 2021). Sokak hayvanları insanlara, özellikle çocuklara saldırması ile onları yaralayabilir ya da ölümlerine neden olabilirler. Örneğin köpek saldırı vakalarını inceleyen bir araştırmada 5-9 yaş arasındaki çocukların diğer yaş gruplarına göre daha fazla risk altında olduğu ve mağdurların çoğunluğunun (%71) başıboş köpekler tarafından ısırıldığı belirlenmiştir (Tenzin vd., 2011). Bunun yanında çiftlik hayvanlarına zarar vererek ekonomik kayba neden olabilirler (Abdulkarim vd., 2021). Tüm bu yönleriyle sokak hayvanı sorunu yalnızca bir hayvan refahı meselesi değil, aynı zamanda toplumsal güvenlik ve halk sağlığı meselesi olarak değerlendirilmelidir. Bu noktada, sorunun çözümünde yalnızca sağlık ve çevre politikaları değil, hayvan hakları perspektifi de önem taşımaktadır.

Hayvan Hakları

Literatürde, hayvan haklarının tanımı konusunda, üzerinde uzlaşa sağlanan net bir tanım olmamakla birlikte (Anderson, 2004), mevcut tanımların çoğunda hayvan hakkı kavramı, insanlarla hayvanların aynı ekolojik çevreyi paylaşması ve hayvanlara cezai sorumluluk yüklenemeyeceği gerekçeleriyle insanlara yüklenen sorumluluklar çerçevesinde ele alınmıştır. Bu bağlamda, hayvan hakları, bireylerin ve devletin hayvanlar üzerindeki yetki sınırları çerçevesinde değerlendirilir. Bu noktada, söz konusu sınırların ihlali durumunda hukuki yaptırımların dışında, ihlali önleyici tedbirlerin alınmasının önemine vurgu yapılmaktadır. Eğer bu tür önlemler yetersiz kalırsa, caydırıcı cezai yaptırımların uygulanması gerektiği ifade edilmektedir. Bu anlayış doğrultusunda, hayvan hakkı, "hukuki açıdan korunması gereken ve insanlara bu hakları ihlal etmeme yükümlülüğü getiren hayvanların çıkarları" olarak tanımlanmaktadır (Cumalıoğlu, 2017; Koçhisarlıoğlu ve Erişgin, 2013; Yılmaz, 2006).

Genellikle insanların çıkarları doğrultusunda şekillenen insan-hayvan ilişkisi, ilk çağlara kadar uzansa da hayvan hakları ve refahının önemi son yıllarda gündeme gelmiştir. Yeryüzündeki hayvanların, tıpkı insanlar gibi duyguları olan varlıklar olduğu düşüncesi, 18. yüzyılın sonlarında hayvan hakları hareketleri ile toplum içerisinde farkındalık yaratmıştır. Bu farkındalık, öncelikle insan refahını daha çok önemseyen gelişmiş ülkelerde başlamış, sonrasında ise tüm dünyaya yayılmıştır (Abanoz, 2008). 1822 yılında Birleşik Krallık'ta, hayvanların korunmasına ilişkin ilk yasa olan "Martin Yasası" kabul edilmiştir. Bu yasa sığırlar ve atlar odağında ortaya koyulmuştur.

Buradaki temel hedef, hayvanlara yönelik kötü muamelenin önlenmesi şeklinde ifade edilmiştir. İki sene sonra 1824 yılında, Hayvanlara Zulmün Önlenmesi Topluluğu kurulmuştur. Bu topluluk, hayvan refahı konusundaki yasaların uygulanmasına öncelik vermiş ve mümkün olduğu yerlerde ise ceza davaları açılması konusunda savunuculuk faaliyetleri yürütmüştür. İlk Amerikan hayvan koruma derneği olan Amerikan Hayvanlara Zulüm Önleme Derneği ise 1866 yılında kurulmuştur. 1900'lı yıllara gelindiğinde, Amerika yüzlerce hayvan koruma derneğinin faaliyet yürüttüğü bir ülke haline gelmiştir. Hayvan haklarına ilişkin kurumsallaşma ilerledikçe, hayvanların eziyet çektiği ve kötü muamele gördüğü düşünülen pek çok alanda yeni uygulamalar geliştirilmiştir. Bu uygulamalar sıklıkla hayvanların kullanıldığı deneylere, av sporlarına ve çiftlik hayvanlarının koşullarının iyileştirilmesine, sirkelere ve hayvanat bahçelerine yönelik uygulamalar olarak ifade edilebilir (Unti ve Rowan, 2001) Günümüzde ise hayvan refahına ilişkin yasal düzenlemelerin ve kurulan derneklerin toplumsal bir mutabakat metni olarak benimsendiği ve toplumların sosyokültürel birikimleri, etik değerleri ve refah düzeylerinin bu mutabakatı etkileyen temel unsurlar olduğu düşünülmektedir (Abanoz, 2008; Savaş vd., 2009).

Türkiye'deki yasal düzenlemeler, hayvan hakları ve refahı çerçevesinde incelendiğinde, konuyla ilgili mevzuatın sınırlı olduğu görülmektedir. Konuya ilişkin temel Kanun, Temmuz 2004 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'dur (Hayvanları Koruma Kanunu, 2004). Bu Kanun'da son yapılan değişiklikler 2021 ve 2024 yıllarında gerçekleştirilmiştir. Özellikle 2 Ağustos 2024 tarihinde yürürlüğe giren değişikliklerle Kanun'un toplam 17 maddesi revize edilmiştir. Revize edilen maddeler içerisinde, özellikle Dördüncü Bölüm içerisinde yer alan "Hayvanların Kesimi, Ötanazisi ve Yasaklar" başlıklı hükümler, kamuoyunda geniş yankı uyandırmış ve toplumsal tepkilere neden olmuştur. Söz konusu değişiklikler ile 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nun temelini oluşturan "kısırlaştır, aşıla, yerine bırak" yaklaşımının terk edildiği; bunun yerine, hayvanların barınaklara kapatılması ve çeşitli gerekçelerle öldürülmesinin önünün açıldığı iddia edilmiştir. Ayrıca, Kanun'un 4. maddesinin (b) bendinde yer alan "Sahipsiz hayvanların da sahipli hayvanlar gibi yaşamları desteklenmelidir." ifadesinin Kanun metninden çıkarılmasının, sahipsiz hayvanların yaşam haklarını ihlal ettiğine yönelik itirazda bulunulmuştur (TBB, 2025). Bu itirazlar çerçevesinde süreç Anayasa Mahkemesi'ne taşınmıştır. Anayasa Mahkemesi 7 Mayıs 2025 tarihli kararında, söz konusu Kanun'da gerçekleştirilen değişikliklere ilişkin iptal talebini reddetmiştir.

Sosyal Hizmet ve Hayvan Hakları

Sosyal hizmet, sosyal sorunları odağına alan, sosyal adaleti ve insan haklarını temel değeri kabul eden, sorunları sistemik ve ekolojik perspektifle ele alarak sistemler arası etkileşim noktalarına müdahale eden bir meslek ve disiplindir. Sosyal hizmet, insanların refahını artırmak için sosyal sorunların çözümüne katkı sunar. Sosyal hizmetin bu çabaları; özellikle ırkçılık, cinsiyetçilik, sınıfçılık ve diğer yapısal baskı altındaki dezavantajlı grupların yaşam kalitesini ve toplumun refahını artırmak açısından oldukça değerlidir.

Mesleğin geleneksel uygulama anlayışı ve etik sorumlulukları, büyük ölçüde yalnızca insanın doğuştan sahip olduğu değere, bireylerin sosyal çevreleriyle ilişkilerinin anlaşılmasına ve insanlar arasında sağlıklı ve destekleyici bağların güçlendirilmesine odaklanmıştır (Besthorn, 2014). 1970'lerde sosyal hizmet bilgi kümesine giren ekolojik sistem perspektifi dahi, ekoloji-insan arasındaki ilişkiyi, insan refahına odaklanarak, insanının iyilik haline ekoloji içerisindeki sistemlerin etkisine bakarak ele almıştır. Nitekim daha güncel yaklaşımlardan yeşil sosyal hizmet de, çevresel krizlerin insanların yaşamını nasıl etkilediği üzerine odaklanmış ve bu yönüyle yine insan merkezli bir çizgide kalmıştır (Bozalek ve Pease, 2020). Bu insan merkezlilik ekolojik yaklaşımda “sığ” bir bakış açısını ifade etmektedir. Sığ ekoloji, ekolojik meselelerle insanlar, özellikle de ayrıcalıklı sınıflar ve toplumlar üzerindeki potansiyel etkileri nedeniyle ilgilenir (Besthorn, 2014). Bu yaklaşım, insanın doğa ile ilişkisine dair antroposentrik (insan merkezli) bir bakış açısına dayanır. Diğer taraftan “derin ekoloji”, insanlığın doğayla olan ilişkisine ekosentrik bir bakış açısı getirir ve belirli ekolojik sorunların düzeltilmesinden ziyade ekosistemik eşitlik konularıyla ilgilenir (Besthorn, 2014). Derin ekolojik dünya görüşüne göre, tüm insanlar ve tüm varlıklar içsel ve eşit saygıya ve ahlaki dikkate değerliğe sahiptir. Tüm yaşam formlarının içsel değeri, tüm varlıkların daha büyük bir ekosistemik bütünün parçası olarak birbirleriyle karşılıklı/bağımlı bir ilişkiyi paylaştıkları ve bu açıdan tam anlamıyla gelişmek için eşit hakka sahip oldukları görüşünden kaynaklanmaktadır. Herkes daha büyük bir bütünün parçası olduğundan, insan amaçları için algılanan faydadan bağımsız olarak, herkes içsel değer bakımından eşittir (Besthorn, 2014).

Sosyal hizmetin geleneksel insan merkezli etik anlayışı; dezavantaj ve baskıyı insanlarla sınırlandıran ve yalnızca onların deneyimlediği sömürü ve baskıya odaklanan, “insan merkezli” yapısı nedeniyle eleştirilmiştir. Çünkü ekolojik sistem içerisinde insan olmayan (non-human) varlıkların yaşamış olduğu baskı ile insanların yaşamış olduğu adaletsizlikler paralellik göstermektedir (Matsuoka ve Sorenson, 2014).

Thomas Ryan (2011) mesleğin modern etik sorumluluklarının hayvanlara doğru genişletme gerekliliği üzerine yaptığı çalışmasında şunları ifade etmektedir: “Çağdaş sosyal hizmetin ahlaki çerçevesi, yalnızca doğuştan değer ve haysiyete sahip olmakla kalmayıp bu statüye sahip tek varlık olarak görülen insanlar dışında hiçbir varlığın ahlaki olarak dikkate alınmasına izin vermemektedir.”

İnsan merkezli bakış açısı ile incelendiğinde sokak hayvanları insanların refahını tehlikeye atan bir halk sağlığı sorunu olarak görülebilir ve hayvanların hakları göz ardı edilebilir. Buna karşın antroposentrik (insan merkezci) etik anlayışına karşı ortaya çıkan canlı merkezci ya da çevre merkezci posthüman yaklaşımlar, insan yaşamını değersizleştirmek anlamına gelmez. Aksine, insan olmayan yaşamın ve doğal çevrenin iç içe geçmişliğine değer veren etik bir duyarlılık geliştirmek anlamına gelir (Bozalek ve Pease, 2020). Çünkü dünya, sadece “insanlardan” ya da “insanlar ve diğer her şeyden” oluşan bir yer değil; aksine, birbiriyle ilişkili ve karşılıklı etkileşim

içinde olan insan ve insan olmayan tüm varlıkların ortak dünyasıdır. Bu derin ekolojik bakış açısı sokak hayvanlarının hem insanlar için hem de sokak hayvanlarının kendisi için olası sonuçlarını incelemeye hizmet edecektir.

Çevresel krizlerin araştırılması ve çevresel adaletin sağlanması konularında çalışmalar yürütmek, sosyal hizmet disiplinin ilgi alanındadır. Gün geçtikçe daha çok küreselleşen ve çevresel zorlukların arttığı bir dünyada, sosyal hizmet disiplininin bir meslek olarak uygulamalarını sürdürebilmesi, çevre etiği ile ilgili konularda kapsamlı bir eğitim ve yüksek farkındalık gerekliliğini ortaya koymaktadır (Boddy vd., 2018; Nesmith ve Smyth, 2015). Buna ilişkin üniversite öğrencilerinin çevre etiği farkındalık düzeyleri ile çevre sorunlarına ilişkin tutum ve davranışları arasındaki ilişkin incelendiği araştırma bulguları, sosyal hizmet öğrencilerinin çevre etiği farkındalıklarının ve çevre sorunlarına yönelik tutumlarının, çevre sorunlarına ilişkin davranışlarını olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuştur (Özkan vd., 2024).

Sosyal hizmet literatüründe son yıllarda giderek daha fazla dikkat çeken ekolojik ikilem kavramı, çalışmanın kuramsal çerçevesi için kritik bir yer tutmaktadır. Ekolojik ikilem, bireylerin doğal kaynakların kullanımına dair çelişkili çıkarlar veya değerler arasında karar vermek zorunda kaldığı durumları ifade eder. Bu tür durumlarda bireyin çevreye yönelik temel değerleri, davranışsal tercihlerini doğrudan etkileyebilir. Nitekim, sahip olunan değerlerin yaşamın farklı alanlarında rehberlik ettiği düşünüldüğünde, bireylerin çevreyle ilişkisini de şekillendirdiği öngörülebilir. Özellikle, çevre üzerinde baskınlık kurma ve kontrol sağlama eğilimleri, bireyleri doğal çevreyi kendi ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda manipüle etmeye yönlendirebilir; bu da ekolojik ikilemlerin çözümünde değerlerin merkezî bir rol üstlenebileceğini düşündürmektedir (Çağlar Akoğlu, 2014). Bu doğrultuda, ekolojik sistemin zarar görmesine yönelik her davranışın bu sistem içerisinde yer alan ve sistemin bir parçası olan hayvanları da doğrudan ya da dolaylı şekilde etkileyeceği açıktır. Tüm bu olumsuz etkiler, netice itibarıyla ekolojik refahın zarar görmesine neden olur. Bu araştırma, ekolojik sistem içerisindeki unsurların ve bu unsurların birbiriyle ilişkisinin daha iyi şekilde anlaşılmasının ekolojik refahın artırılmasına katkı sağlayacağı düşüncesinden hareketle tasarlanmıştır.

Bu araştırmanın amacı; üniversite öğrencilerinin hayvan haklarına yönelik tutumlarını belirlemek, tutumlarının çeşitli sosyo-demografik değişkenler (cinsiyet, hayvan sahipliği, vejetaryen/vegan olma durumu vb.) açısından farklılaşıp farklılaşmadığını ele almak ve üniversite öğrencilerinin sokak hayvanları sorununa ilişkin görüşlerini ortaya koymaktır.

YÖNTEM

Bu çalışmada nicel araştırma yöntemi ve araştırmanın amacına en uygun model olması yönüyle genel tarama modeli tercih edilmiştir. Genel tarama modelinde, evren hakkında genel bir yargıya ulaşmak amacıyla, araştırma kapsamında belirlenen örneklem grubunun belirli konu veya durumlara ilişkin tutum ve özelliklerinin tespit edilmesini amaçlanmaktadır (Gürbüz ve Şahin, 2014). Araştırmada, evreni temsil edecek nitelikte veriler elde edebilmek amacıyla basit rastgele

örnekleme tekniği kullanılmıştır. Basit rastgele örnekleme, evrendeki her bireyin örnekleme seçilme olasılığının eşit olduğu, seçkisiz bir yöntemdir (Büyüköztürk vd., 2016; Karasar, 2020). Bu doğrultuda, Türkiye'nin farklı illerindeki üniversitelerde eğitim görmekte olan öğrenciler arasından gönüllü katılım esasına dayalı olarak rastgele seçim yapılmıştır. Farklı illerden katılımcıların çalışmaya dahil edilmesi, araştırma bulgularının genellenebilirliğini artırmayı ve üniversite öğrencilerinin sosyo-kültürel bağlamdaki görüşlerini yansıtmayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın Katılımcıları

Araştırma, Türkiye'deki üniversitelerde eğitim görmekte olan üniversite öğrencileri ile yürütülmüştür. Araştırmaya dahil etme kriterleri olarak, öğrencilerin ana dilinin Türkçe olması ve üniversitelerin ön lisans, lisans ve lisansüstü programlarında aktif öğrenciliği bulunması belirlenmiştir. Araştırmada kullanılan ölçeğin başka dillerde geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmadığı için araştırma sadece, ana dili Türkçe olan öğrencilerle yürütülmüş ve yabancı uyruklu öğrenciler araştırmaya dahil edilmemiştir.

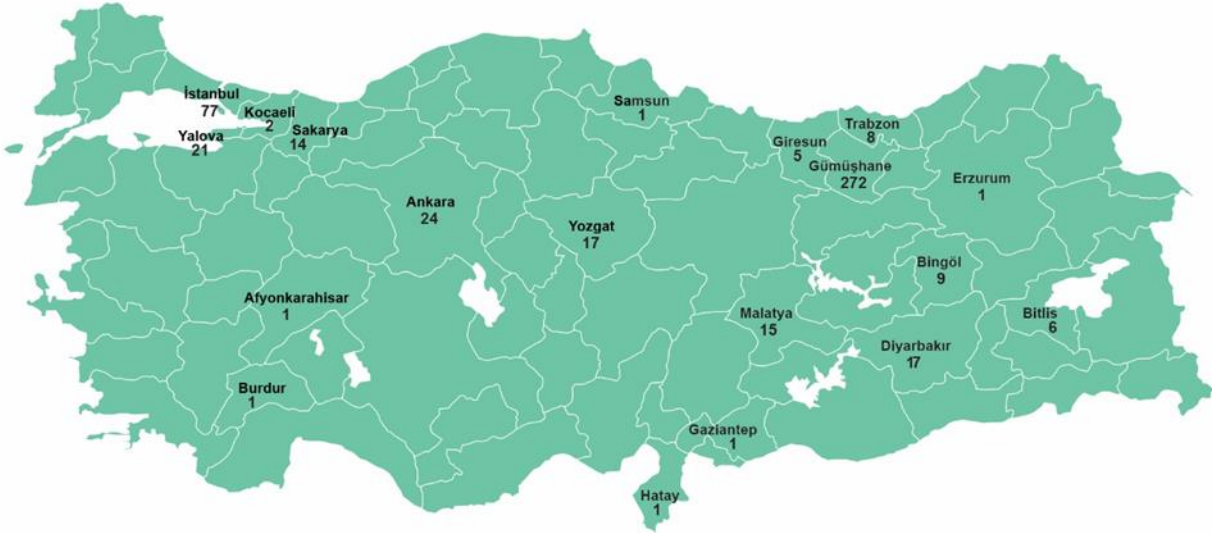
Tablo 1: Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri (n=493)

Değişken	Gruplar	n	%
Cinsiyet	Kadın	399	80,9
	Erkek	94	19,1
Yaş (yıl) ort (SS); Aralık		22.29 (3.40); 18-45	
Eğitim Düzeyi	Ön Lisans	81	16,4
	Lisans	377	76,5
	Yüksek Lisans	23	4,7
	Doktora	12	2,4
Sınıf	1. Sınıf	90	18,3
	2. Sınıf	144	29,2
	3. Sınıf	98	19,9
	4. Sınıf	129	26,2
	Lisansüstü Ders dönemi	13	2,6
	Lisansüstü Tez Dönemi	19	3,9
Yerleşim Yeri	Metropol	188	38,1
	İl	97	19,7
	İlçe	130	26,4
	Köy	78	15,8
İkamet Türü	Öğrenci Yurdu	177	35,9
	Öğrenci Evi	59	12,0
	Aile Yanında	257	51,1
Vejetaryen/Vegan	Evet	26	5,3
	Hayır	467	94,7
Yaşam Tarzı	Modern	204	41,4
	Geleneksel Muhafazakâr	236	47,9

Katılımcıların sosyodemografik özellikleri incelendiğinde, katılımcıların büyük bir kısmını kadınların (%80,9) oluşturduğu, katılımcı erkeklerin oranının ise %19,1 olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaş ortalaması 22,29 ($\pm 3,40$) yıl olup, katılımcılar 18 ile 45 yaş arasında dağılmaktadır. Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde, katılımcıların %76,5'inin lisans, %16,4'ünün ön lisans, %4,7'sinin yüksek lisans ve %2,4'ünün ise doktora eğitimi aldığı görülmektedir. Sınıf seviyelerine göre en büyük grup %29,2 ile ikinci sınıf öğrencileridir. Ardından %26,2 oranıyla dördüncü sınıf, %19,9 ile üçüncü sınıf ve %18,3 ile birinci sınıf öğrencileri gelmektedir. Katılımcıların %2,6'sı lisansüstü ders döneminde, %3,9'u ise tez döneminde.

En uzun süre yaşamlarını sürdürdükleri yerleşim birimine göre incelendiğinde, katılımcıların %38,1'inin metropolde, %26,4'ünün ilçede, %19,7'sinin şehir merkezinde, %15,8'inin ise köyde yaşadığını ifade ettiği görülmektedir. Katılımcıların %51,1'i ailesiyle birlikte yaşarken, %35,9'u yurttan, %12,0'si ise arkadaşlarıyla öğrenci evini paylaşmaktadır. Katılımcılar beslenme alışkanlıkları açısından incelendiğinde, katılımcıların yalnızca %5,3'ünün vejetaryen veya vegan olduğu görülmektedir. Yaşam tarzları açısından ise katılımcıların %47,9'u geleneksel muhafazakâr bir yaşam tarzını benimserken, %41,4'ünün modern bir yaşam tarzını, %10,8'inin ise dini muhafazakâr bir yaşam tarzını benimsediği görülmektedir (Tablo 1).

Araştırma katılımcılarının illere göre dağılımı Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1: Katılımcıların İllere Göre Dağılımı

Veri Toplama Araçları

Sosyodemografik Bilgi Formu: Üniversite öğrencilerinin sosyodemografik özelliklerini öğrenmeye ilişkin sorular içeren bir bilgi formu geliştirilmiştir. Katılımcılara; evcil hayvan sahibi olma, hayvan hakları konusunda uygulamalar yürüten sivil toplum kuruluşlarına üye olma, hayvan istismarına tanık olma, düzenli olarak sokak hayvanlarını besleme, sokak hayvanları tarafından saldırıya

uğrama ve bu konuda endişelenme gibi konular hakkında bir dizi sorular yöneltilmiştir. Bu sorular, ucu açık ve çoktan seçmeli olarak tasarlanan toplam 23 sorudan oluşmaktadır.

Hayvan Haklarına İlişkin Tutum Ölçeği: İnsanların hayvan haklarına ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla Akoğlu (2014) tarafından geliştirilmiştir. Ölçekte 32 madde bulunmaktadır ve likert tipi olarak 5 kademelidir. Ölçekte bulunan 5, 8, 11, 14, 16, 22, 25, 27 ve 32. maddelerin ters kodlanması gerekmektedir. Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması, çoğunluğunu üniversite öğrencisinin oluşturduğu toplam 432 katılımcı üzerinde yapılmıştır. Ölçeğin ayırt edici ve homojen maddelerden oluşmasını sağlamak amacıyla madde test korelasyonu analizi yapılmıştır ve her maddenin toplam puanla korelasyonu tespit edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, ölçeğin 4. maddesinin toplam puanla korelasyonu düşük olduğu için bu madde ölçekten çıkarılmış ve tek boyutlu 31 madde şeklinde kullanılmasına karar verilmiştir. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı 0,90 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğe yönelik 15 gün arayla ve 210 katılımcıyla gerçekleştirilen iki ayrı uygulama sonucunda hesaplanan test tekrar test güvenilirlik katsayısı 0,69 olarak tespit edilmiştir. Bu çalışma için ölçeğin iç tutarlılık katsayısı ise 0,856 olarak tespit edilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verileri toplanmadan önce Gümüşhane Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan izin alınmıştır (27/12/2022 tarihli E-95674917 sayılı karar).

Araştırma verilerinin bir kısmı sınıf ortamında araştırmacılar tarafından fiziksel dokümanlar kullanılarak toplanmıştır. Veri toplama aracının ilk sayfasında bilgilendirilmiş onam formuna yer verilmiştir. Genellenebilirliği artırmak açısından, farklı illerdeki üniversite öğrencilerini araştırmaya dahil etmek için çevrim içi veri toplama aracından (Google Formlar) yararlanılmıştır. Katılımcılar, Google Formlar üzerinden veri toplama sürecine başlamadan önce, formun ilk sayfasında sunulan bilgilendirilmiş onam metnini okumuş ve araştırmaya gönüllü katılımını ifade etmiştir. Veriler Ocak-Nisan 2023 tarihleri arasında toplanmıştır. Veriler, Türkiye'nin 19 ilinde yükseköğrenim gören 495 üniversite öğrencisinden toplanmıştır. Veri setinde yer alan iki gözlem, veri tarama sürecinde uç değer (outlier) ve eksik veri (missing data) analizi sonucunda tespit edilmiş ve sonraki süreçte gerçekleştirilecek analizlerin güvenilirliğini olumsuz etkileyebileceği gerekçesiyle veri setinden çıkarılmıştır. Bu işlem, istatistiksel analizlerin doğruluğunu ve sonuçların geçerliliğini korumak amacıyla yapılmıştır.

Analizler SPSS yazılımının 23.0 versiyonu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. İstatistiksel analizler; tanımlayıcı istatistikleri, güvenilirlik testlerini, değişkenler arasındaki ilişki ve gruplar arasındaki fark testlerini içermektedir. Tanımlayıcı istatistiklere yer verilirken, kategorik ve sayısal değişkenleri tanımlarken oran, sürekli değişkenleri tanımlarken ise ortalama ve standart sapma kullanılmıştır. İstatistiksel analizler öncesinde normallik testi uygulanmıştır. Dışa düşen değerlerin varlığı boxplot ve Q-Q grafi ile incelenmiş, iki gözlemin aykırı olduğu tespit edilmiştir. Standardize Z skorlarında

bu iki gözlem +3 ve -3 aralığını aştığı için veri setinden çıkarılarak analizler 493 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Çarpıklık ve basıklık değerleri (Skewness=-235, Kurtosis=-607) +1 ve -1 aralığında olduğu için verilerin normal dağıldığı varsayılmış ve parametrik analizler uygulanmıştır (Büyüköztürk vd., 2011). Gruplar arasındaki farkı incelemek için iki gruplu değişkenlerde *t* testi, grup sayısı üçten fazla olan değişkenlerde ise ANOVA testi uygulanmıştır. Anlamlılık düzeyi ,05 olarak belirtilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Katılımcıların hayvan sahipliğine ve hayvanlara ilişkin tutumlarına Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Hayvan Sahipliğine ve Hayvanlara İlişkin Tutumları

Değişken		n	%
Evcil hayvan sahipliği	Hayır	355	72,0
	Kedi	51	10,3
	Köpek	20	4,1
	Kuş	51	10,3
	Balık	6	1,2
	Diğer	10	2,0
Bir hayvan sahibi olmak isterseniz ne şekilde olurdu?	Pet-shoptan satın alırım	34	6,9
	Sahiplenirim	458	93,1
Hayvana kötü muameleye tanıklık etme	Evet	222	45,0
	Hayır	271	55,0
Hayvan hakları ile ilgili sivil toplum örgütüne üyelik	Evet	51	10,3
	Hayır	442	89,7
Sokak hayvanlarını düzenli olarak besleme	Evet	248	50,3
	Hayır	245	49,7
Bir sokak hayvanının saldırısına maruz kalma	Evet, ben saldırıya maruz kaldım	149	28,2
	Bir yakınımın saldırıya maruz kaldığına tanıklık ettim	138	28,0
	Hayır	216	43,8
Sokak hayvanlarının refahı konusunda yerel yönetimlerin performansını nasıl değerlendiriyoruz?	<i>ortalama (SS); Aralık</i>	3,72 (2,09); 1-10	
Sokak hayvanlarının refahı konusunda merkezi hükümetin performansını nasıl değerlendiriyorsunuz?	<i>ortalama (SS); Aralık</i>	3,52 (2,02); 1-10	
Sokak hayvanlarının güvenliğinizi tehlikeye attığını düşünüyor musunuz?	<i>ortalama (SS); Aralık</i>	4,52 (2,75); 1-10	
Sahipsiz sokak hayvanlarının size saldırmamasından endişe duyuyor musunuz?	<i>ortalama (SS); Aralık</i>	5,96 (3,01); 1-10	

Katılımcıların %72’si evcil hayvan sahibi olmadığını ifade etmiştir. Katılımcıların %10,3’ü kedi, %10,3’ü kuş, %4,1’i köpek, %1,2’si balık ve %2’si diğer türde hayvan beslediğini belirtmiştir. Bu oranlar, evcil hayvan sahipliğinin genelde yaygın olmadığını ancak belirli türlerin tercih edildiğini göstermektedir. Katılımcıların hayvan satın alma tercihleri incelendiğinde, %93,1’lik oran ile katılımcıların hayvanı doğrudan sahiplenme seçeneğini tercih ettiği, pet-shoplardan satın almayı tercih edenlerin oranının ise %6,9’da kaldığı görülmüştür. Bu oranlar, katılımcıların hayvanları sahiplendirme yöntemini daha uygun bulduğunu göstermektedir. Katılımcıların %45’i herhangi bir hayvana kötü muameleye tanıklık ettiğini belirtirken, %55’i ise böyle bir durum yaşamadığını belirtmiştir. Katılımcıların, sokak hayvanlarıyla ilgili koruma derneklerine üye olma oranının oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir (%10,3). Bununla birlikte, sokak hayvanlarına düzenli olarak yiyecek

verenlerin oranının %50,3 olduğu belirlenmiştir. Bu durum, toplumun yarısının sokak hayvanlarına karşı duyarlı olduğunu ancak diğer yarısının aynı şekilde davranmadığını göstermektedir. Katılımcıların %28,2'si doğrudan bir hayvan tarafından saldırıya uğradığını, %28'i ise bir yakınının böyle bir saldırıya uğradığını belirtmiştir. Bu durum, hayvan saldırılarının toplumda yaygın bir durum olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların, belediyelerin sokak hayvanlarıyla ilgili uygulamalarına verdikleri puanların ortalaması 3,72 (\pm 2,09) iken, hükümet uygulamalarını değerlendirme ortalamasının ise 3,52 (\pm 2,02) olduğu tespit edilmiştir (1-10 arasında puanlanmıştır). Bu veriler, genel olarak belediyelerin ve hükümetin sokak hayvanlarıyla ilgili uygulamalarının yeterli bulunmadığını ortaya koymaktadır. Sokak hayvanlarının güvenliği tehdit edip etmediği konusundaki ortalama puan 4,52 (\pm 2,75) ve sokak hayvanlarının saldırılarından endişe duyma seviyesi ise 5,96 (\pm 3,01) olarak belirlenmiştir. Bu veriler, sokak hayvanlarının güvenlik riski oluşturduğuna dair bazı endişelerin mevcut olduğunu ve bu endişelerin genel olarak orta seviyede olduğunu göstermektedir (Tablo 2).

Tablo 3: Katılımcıların Çeşitli Özelliklerinin Hayvan Haklarına Tutum Düzeyi İle İlişkisi

Değişken	Gruplar	n	\bar{x}	ss	f testi		
					t	Sd	p
Cinsiyet	Kadın	399	129,94	11,38	3,125	135,96	0,0022
	Erkek	94	125,72	11,89			
Hayvan sahipliği	Evet	355	128,67	11,59	-1,461	250,947	0,1453
	Hayır	138	130,36	11,52			
Hayvana kötü muameleye tanıklık	Evet	222	130,01	11,37	1,522	477,372	0,1286
	Hayır	271	128,42	11,73			
Hayvan hakları ile ilgili dernek üyeliği	Evet	51	131,79	12,11	1,660	60,881	0,1021
	Hayır	442	128,83	11,50			
Düzenli olarak sokak hayvanlarını besleme	Evet	248	130,51	11,19	2,666	488,686	0,0079
	Hayır	245	127,75	11,84			
Vejetaryen/Vegan	Evet	26	130,24	10,88	,529	28,279	0,6009
	Hayır	467	129,08	11,63			
					ANOVA testi		
					F	p	
Yaşam tarzı	Modern	204	128,80	12,00	,365	,694	
	Geleneksel	236	129,59	11,23			
	Dindar	53	128,43	11,68			

Tablo 3'te katılımcıların hayvan haklarına yönelik tutumlarının, çeşitli demografik ve davranışsal özellikleriyle nasıl ilişkilendiği incelenmiştir.

Kadın ($129,94 \pm 11,38$) ve erkek ($125,72 \pm 11,89$) katılımcıların hayvan haklarına ilişkin tutumları karşılaştırıldığında, kadınların tutumlarının erkeklere göre istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir ($t = 3,125$, $p = 0,0022$). Bu durum, cinsiyetin hayvan haklarına yönelik tutum üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu göstermektedir. Bulgular önceki araştırma sonuçları ile paralellik göstermektedir (Koç vd., 2013; Özkul vd., 2010). Koç ve diğerleri (2013)

tarafından Türkiye’de yürütülen çalışmada kadınların erkeklere göre hayvan haklarına yönelik daha pozitif tutum sergilediği belirlenmiştir. Yurt dışında yürütülen çalışmalarda da kadınların hayvan hakları konusunda daha duyarlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Davitkov vd., 2023; İzmirli vd., 2013; Jerolmack, 2003). Örneğin veterinerlik fakültesi öğrencileri ile yürütülen çalışmada, kadınların hayvan haklarına daha duyarlı olmasını açıklayan gerekçelerin; erkek veterinerlerin daha çok çiftlik ve gıda sektöründe çalışması, kadınların ise evcil hayvanlar ile ilgili alanda istihdamın yoğunlaşması bağlamında bireylerin toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Davitkov vd., 2023).

Evcil hayvan sahibi olan ($128,67 \pm 11,59$) ve olmayan ($130,36 \pm 11,52$) katılımcıların tutumları arasında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir ($t = -1,461$, $p = 0,1453$). Taylor ve Signal (2006)’in yaptığı çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmış; hem çocukluk döneminde hem de araştırma verilerinin toplandığı dönemde evcil hayvan sahipliğinin, hayvan haklarına ilişkin tutumlarda anlamlı bir farklılık yaratmadığı tespit edilmiştir (Taylor ve Signal, 2006). Türkiye’de yapılan bir çalışmada da hayvan haklarının önemli boyutlarından biri olan hayvanların denek olarak kullanılması konusunda evcil hayvan sahipliği anlamlı bir fark yaratmamıştır (Yerlikaya vd., 2004). Ancak sokak hayvanlarını düzenli olarak besleyen ($130,51 \pm 11,19$) ve beslemeyen ($127,75 \pm 11,84$) katılımcılar arasında belirgin bir fark bulunmuştur ($t = 2,666$, $p = 0,0079$). Bu durum, sokak hayvanlarına düzenli olarak yiyecek vermenin, hayvan haklarına yönelik tutum üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu göstermektedir. Bu durum daha önceki araştırma sonuçları ile desteklenmektedir (Binngieber, vd., 2013; Koç vd., 2014; Özkul, vd., 2013; Prokop ve Tunncliffe, 2010). Evcil hayvan sahipliğinin fark yaratmama sebebi, katılımcılar tarafından evcil hayvan sahipliğinin hane bazında değerlendirilmesi olabilir. Nitekim üniversite öğrencilerinin büyük çoğunluğunun ikamet ettiği öğrenci yurtlarında evcil hayvan bakımına izin verilmemektedir. Hanede, bakımı diğer aile üyeleri tarafından yürütülen pet hayvanı olmasını katılımcılar evcil hayvan sahipliği olarak yorumlanmış olabilir. Evcil hayvan sahipliğinin hayvan haklarına ilişkin tutumlarda yaratmış olduğu temel farklılık, hayvanlar ile vakit geçirilmesi, onun bakımını üstlenmesiyle ilişkilidir (Binngieber vd., 2013).

Hayvana kötü muameleye tanıklık eden ($n = 222$, ortalama = $130,01$, standart sapma = $11,37$) ve tanıklık etmeyen ($n = 271$, ortalama = $128,42$, standart sapma = $11,73$) katılımcılar arasındaki fark, istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($t = 1,522$, $p = 0,1286$). Bu durum, kötü muameleye tanıklığın hayvan haklarına yönelik tutum üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını ortaya koymaktadır.

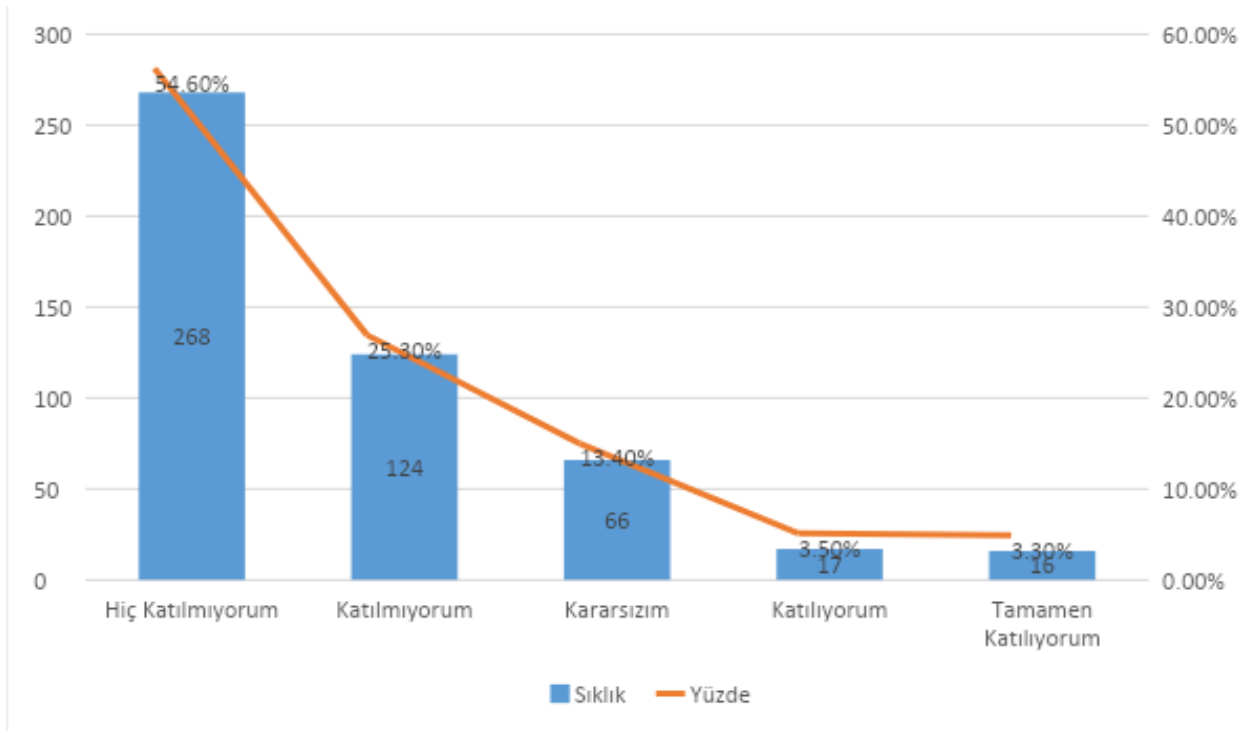
Hayvan hakları derneğine üye olan ($n = 51$, ortalama = $131,79$, standart sapma = $12,11$) ve üye olmayan ($n = 442$, ortalama = $128,83$, standart sapma = $11,50$) katılımcılar arasında yapılan karşılaştırmada anlamlı bir fark bulunmamıştır ($t = 1,660$, $p = 0,1021$). Bu durum, dernek üyeliğinin hayvan haklarına yönelik tutum üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını ortaya koymaktadır. Araştırma bulgularını destekler nitelikte, Türkiye’de üniversite öğrencilerinin çevre duyarlılığının çevre derslerine katılma, gönüllü çevre faaliyetlerine katılma, çevre örgütlerine üye olma ile çevre etiği farkındalığı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir (Özkan vd., 2024). Bunun

nedeni hayvan hakları derneklerinin ve öğrenci kulüplerinin farkındalık artırıcı faaliyetlere yeteri kadar imkân ve bunları sağlayacak nitelikli personel bulamaması ile açıklanabilir.

Vejetaryen veya vegan olan ($130,24 \pm 10,88$) ve olmayan ($129,08 \pm 11,63$) katılımcılar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($t = 0,529$, $p = 0,6009$). Bu durum, vejetaryen veya vegan olmanın hayvan haklarına yönelik tutum üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını ortaya koymaktadır. Vejetaryen olan ve olmayanların evcil hayvanlara tutumları açısından karşılaştırıldığı çalışmada da gruplar arasında anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir (Preylo ve Arikawa, 2008). Diğer bazı çalışmalarda ise vejetaryen olanların hayvan haklarına ilişkin duyarlılıklarının daha yüksek olduğunu bulunmuştur (Binngieber vd., 2013; Hagelin vd., 2003; Randler vd., 2021). Vejetaryenlerin beslenme tercihleri, onların siyasal düşünceleri, kişilikleri ve kişisel değer sistemleriyle açıklanabilen bir yaşam biçimi olarak kavramsallaştırılmaktadır. Ancak vejetaryen ya da vegan diyet tercihi, hayvan etiği dikkate alınmadan sadece sağlıklı beslenme kaygısından, dini inançlar ya da kültürel faktörlerden de meydana gelebilir. Bu nedenle iki grup arasında anlamlı farklılık olmaması beklenen bir durumdur.

Modern ($128,8 \pm 12,00$), geleneksel ($129,59 \pm 11,23$) ve dindar ($128,43 \pm 11,68$) yaşam tarzlarına sahip katılımcılar arasındaki hayvan haklarına ilişkin tutum puanları ortalamaları değerlendirildiğinde, yaşam tarzının hayvan haklarına yönelik tutum üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı görülmektedir ($F = 0,365$, $p = 0,694$). Bu konuda literatürde farklı bulgular yer almaktadır. Özen ve Kartopu (2023) tarafından yürütülen kesitsel çalışmada dindarlık ile hayvan haklarına yönelik tutumlar arasında pozitif ilişki olduğu bulunmuştur. Buna karşın daha geniş örneklem büyüklüğü ile KONDA tarafından yürütülen araştırmada Türkiye genelini temsil eden örneklem ile yürütülen bir başka çalışma kendisini dindar, seküler ve muhafazakâr olarak ifade eden gençler arasında hayvan hakları konusunda anlamlı bir farklılığın olmadığını tespit etmiştir (KONDA, 2024). Gençler arasındaki hayvan hakları duyarlılığının, kişisel yaşam tarzı ya da ideolojilerden çok evrensel etik değerlere bağlılık ile ilgili bir konu olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bu bulgular, ekolojik sosyal hizmet ve evrensel etik perspektifi çerçevesinde değerlendirildiğinde anlam kazanmaktadır. Yaşam tarzına bağlı farklılıkların hayvan haklarına yönelik tutum üzerinde belirleyici olmaması, bireylerin toplumsal veya ideolojik kimliklerinden bağımsız olarak evrensel etik değerlere dayalı bir duyarlılık geliştirebildiğini göstermektedir. Ekolojik ikilem ve derin ekoloji kavramları ışığında, katılımcıların yaşam tarzlarından bağımsız olarak hayvan refahına duyarlı olmaları, insan–hayvan ilişkilerinde etik sorumluluğun ve çevresel farkındalığın üniversite öğrencisi gençler arasında benimsenmiş olduğuna işaret etmektedir.

Yukarıda yer verilen bulgular, cinsiyet ve düzenli olarak sokak hayvanlarını beslemenin, hayvan haklarına yönelik tutum üzerinde anlamlı etkileri olduğunu gösterirken, diğer faktörlerin (hayvan sahipliği, kötü muameleye tanıklık, dernek üyeliği, vejetaryen/vegan olma ve yaşam tarzı) bu konuda anlamlı bir etki oluşturmadığını ortaya koymaktadır.

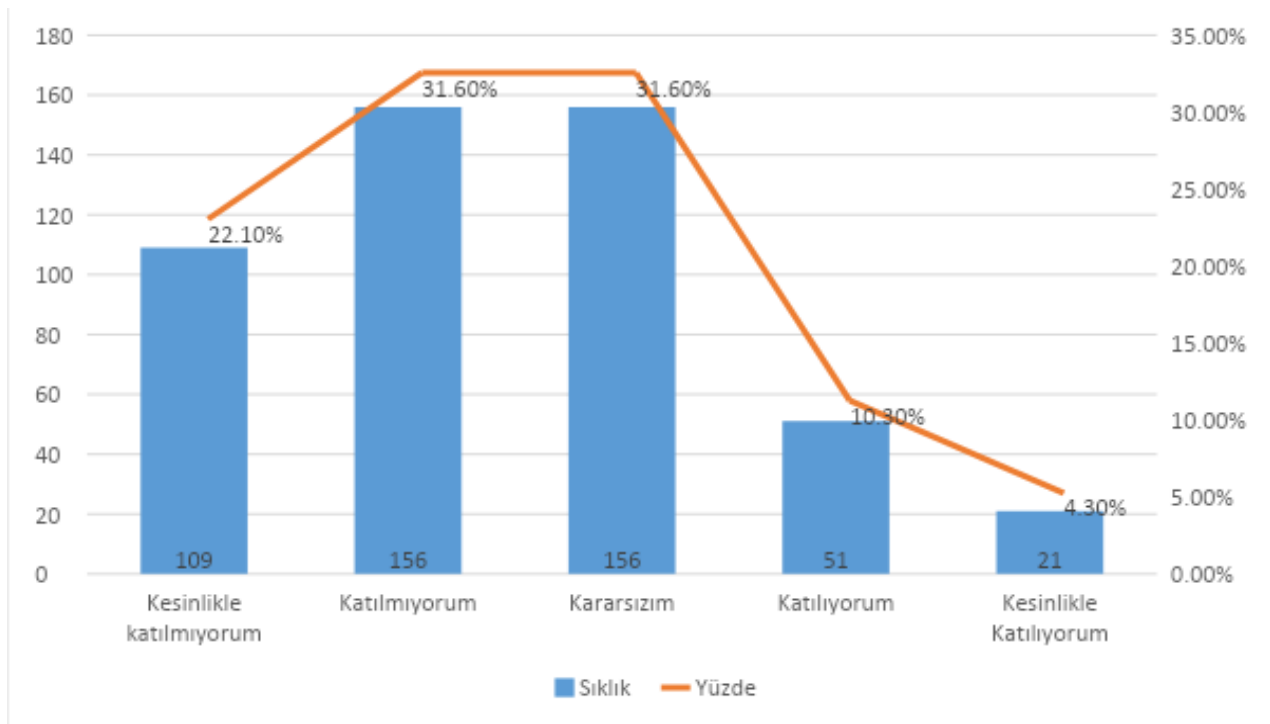
Şekil 2: Katılımcıların Sokak Hayvanlarının Uyutularak Öldürülmesi Konusundaki Düşünceleri

Şekil 2'ye göre, katılımcıların yarısından fazlası (%54,60) sokak hayvanlarının uyutularak öldürülmesine tamamen karşı olduğunu ifade etmiştir. Bu karşıtlık, grafik üzerinde en belirgin dilimi oluşturmaktadır ve toplumda bu uygulamaya yönelik güçlü bir direnç olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların büyük bir bölümü, bu uygulamayı etik bulmadıklarını veya bu konuda daha insancıl çözümlerin gerekli olduğunu savunmaktadır. Katılımcıların dörtte biri (%25,30), uyutulma uygulamasına karşı olmakla birlikte, kesin bir ret yanıtı vermemiştir. Bu oran, sokak hayvanlarına yönelik uyutularak öldürme yönteminin toplumda önemli bir çoğunluk tarafından reddedildiğini göstermektedir. "Hiç Katılmıyorum" ve "Katılmıyorum" seçenekleri birleştirildiğinde, katılımcıların yaklaşık %80'inin bu uygulamaya karşı olduğunu söylemek mümkündür. Katılımcıların %13,40'ı uyutma konusunda kararsız olduğunu dile getirmiştir. Bu oran, belirli bir kesimin, bu konuda net bir pozisyon almadığını ve konu hakkında daha fazla bilgiye veya farkındalığa ihtiyaç duyuyor olabileceğini göstermektedir.

Katılımcılar arasında uyutma yöntemini destekleyenlerin oranı oldukça düşüktür. Sadece %7 civarında bir grup bu uygulamaya olumlu baktığını ifade etmiştir. Bu oran, toplumun genelinin bu tür bir çözümü kabul edilebilir bulmadığını göstermektedir. Elde edilen bulgular, katılımcıların büyük çoğunluğunun sokak hayvanlarının uyutulmasına karşı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. %80'e yakın bir kesim bu uygulamayı reddederken, sadece küçük bir azınlık uyutmayı desteklemektedir. Bu bulgular, konuya ilişkin toplumsal duyarlılığın yüksek olduğunu göstermektedir. Sokak hayvanlarına yönelik kapsamlı ve sürdürülebilir politikaların geliştirilmesi bu duyarlılığın gereği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırma bulguları, ekolojik ikilem ve derin ekoloji perspektifleriyle ilişkilendirildiğinde, toplumun hayvan haklarına yaklaşımında hem etik hem de çevresel duyarlılığın belirleyici olduğunu göstermektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun sokak hayvanlarının uyutulmasına karşı çıkması, antroposentrik bakışın sınırlarını ortaya koymakta ve derin ekolojinin savunduğu, tüm canlıların yaşam değerine saygı ilkesini desteklemektedir. Bu sonuçlar, sosyal hizmet ve ekolojik sosyal hizmet perspektifinden değerlendirildiğinde, bireylerin toplumsal duyarlılığı ve etik sorumluluk bilinciyle, hayvan refahını merkeze alan politika ve uygulamalara yönelik farkındalığın artırılmasının önemini vurgulamaktadır.

Bu araştırmanın bulguları, KONDA (2024) tarafından yürütülen araştırma bulguları ile paraleldir. Türkiye genelinde 15 yaş üstü bireylerle yürütülen ilgili araştırmada, toplumunun yüzde 63'ünün sokak hayvanlarının uyutulması gibi sert yöntemlere başvurulmasına karşı çıktığı belirlenmiştir. Toplumun sadece yüzde 15'lik bir kesiminin gerekli hallerde sokak hayvanlarının uyutulabileceğini dile getirdiği belirlenmiştir. Ayrıca bulguların sosyo-demografik değişkenlere göre çok az oranda ayrıştığı belirlenmiştir. Yani toplum; yaş, eğitim ve dini kimlik gibi özelliklerinden bağımsız olarak sokak hayvanlarının uyutulması fikrine aynı paydada buluşarak karşı çıkmaktadır (KONDA, 2024).

Şekil 3: Katılımcıların Hayvanların Tamamen Toplanıp Barınaklara Götürülmesi Konusundaki Düşünceleri

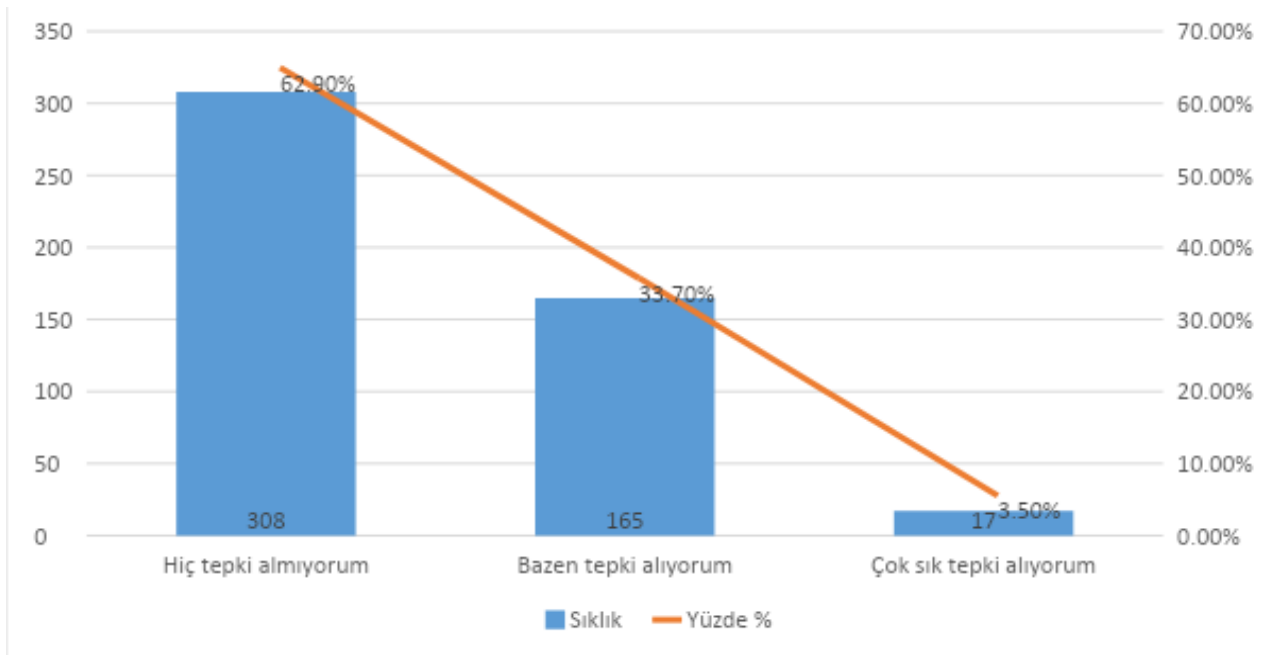
Şekil 3'te, katılımcılara yöneltilen "Sizce sokak hayvanları tamamen toplanıp barınaklara götürülmeli mi?" sorusuna verilen yanıtların frekans ve oransal dağılımı gösterilmiştir. Katılımcıların %22,10'u, sokak hayvanlarının tamamen toplanıp barınaklara götürülmesine kesin olarak karşı olduğunu ifade etmiştir. Bu oran, toplumun beşte birinin bu uygulamayı reddettiğini ve muhtemelen

sokak hayvanlarının doğal ortamlarında yaşamalarına devam etmesi gerektiğini düşündüğünü göstermektedir. Katılımcılar %31,60 oranında, sokak hayvanlarının barınaklara götürülme fikrine katılmadığını dile getirmiştir. Bu oran, kesinlikle katılmadığını ifade eden katılımcıların oranıyla toplandığında (%53,6) katılımcıların yarıdan fazlasının böyle bir uygulamayı desteklemediğini ortaya koymaktadır.

Katılımcıların %31,60'ı, sokak hayvanlarının barınaklara götürülmesi konusunda kararsız olduğunu belirtmiştir. Bu oran, toplumdaki azımsanmayacak büyüklükteki bir kesimin konuya ilişkin net bir görüş geliştirmekte zorlandığını veya yeterince bilgi sahibi olmadığını göstermektedir.

Katılımcıların %10,30'u, sokak hayvanlarının barınaklara götürülmesi fikrine katıldığını belirtmiştir. Bu grup, barınakların sokak hayvanları için uygun bir ortam olduğuna inanmaktadır. Bu oranın düşüklüğü, bu görüşü savunanların azınlıkta olduğunu göstermektedir.

Katılımcılar arasında en düşük oran, %4,30 ile "Kesinlikle Katılıyorum" seçeneğine aittir. Bu katılımcılar, sokak hayvanlarının tamamen toplanarak barınaklara götürülmesi gerektiğini güçlü bir şekilde savunmaktadır. Bulgular, toplumun büyük bir bölümünün sokak hayvanlarının tamamen toplanarak barınaklara götürülmesine karşı olduğunu veya bu konuda kararsız kaldığını göstermektedir. Yalnızca %14,60'lık bir grup bu fikri desteklemektedir.

Şekil 4: Katılımcıların Evcil Hayvan ya da Sokak Hayvanlarını Beslediği İçin Komşularından veya Esnaftan Olumsuz Tepki Alma Durumu

Araştırma kapsamında, katılımcıların evlerinde veya sokakta hayvan beslemeleri nedeniyle çevrelerinden olumsuz tepki alıp almadıkları incelenmiştir (Şekil 4). Katılımcıların %62,9'u hiç tepki almadığını ifade etmiştir. Katılımcıların %33,7'si ise çevrelerinden zaman zaman olumsuz tepkiler aldıklarını dile getirmiştir. Katılımcıların %3,5'i ise çok sık bir şekilde olumsuz tepkilere maruz kaldıklarını belirtmiştir.

Bulgular, çoğu katılımcının hayvan beslediği için çevresinden olumsuz tepki almadığını, ancak küçük bir grup katılımcının çok sık şekilde olumsuz tepkilere maruz kaldığını ortaya koymaktadır. Bu durum, hayvan beslemenin toplumdaki genel kabulünü göstermekle birlikte, bazı kişilerin bu konuya karşı daha hassas olabileceğine işaret etmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin hayvan haklarına yönelik tutumlarını belirlemek, tutumlarının çeşitli sosyo-demografik değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek ve üniversite öğrencilerinin sokak hayvanları sorununa ilişkin görüşlerini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır.

Araştırma verilerinin analizi sonrası elde edilen bulgular, araştırmanın sonuçlarına ışık tutmuştur. Bu bağlamda, “cinsiyet” ve “düzenli olarak sokak hayvanlarını besleme” ile hayvan haklarına yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun aksine, “hayvan sahipliği”, “hayvana kötü muameleye tanıklık”, “hayvan hakları ile ilgili dernek üyeliği”, “vejetaryen/vegan olma” ve “yaşam tarzı” ile hayvan haklarına yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır.

Üniversite öğrencilerinin, sokak hayvanları konusunda yürütülen/yürütülmesi planlanan birtakım uygulamalara mesafeli olduğu tespit edilmiştir. Özellikle sokak hayvanlarının uyutularak öldürülmesi ve topluca barınaklara gönderilmesinin üniversite öğrencileri tarafından uygun yöntemler olarak görülmediği ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda, üniversite öğrencilerinin sokak hayvanlarına yönelik kamu hizmetlerini merkezi yönetim-yerel yönetim ayrımı yapmaksızın yetersiz bulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun, merkezi ve yerel yönetim hizmetlerinin sınırlılığının yanında, profesyonel müdahalelerin eksikliği ile de ilgili olduğu düşünülmektedir.

Araştırma bulguları göz önünde bulundurulduğunda, mevcut politika ve uygulamaların toplum içerisinde niceliksel bir ağırlığa sahip olan gençleri ikna etmekten uzak olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Katılımcı bir anlayışla belirlenecek kapsamlı ve sürdürülebilir politikaların hayvanların refahına katkı sağlayacağı ve bu katkının etkileşimsel bir çerçevede ekolojik refahı da geliştireceği düşünülmektedir. Bu bağlamda, sosyal hizmet mesleğinin araştırmacı kimliği ve ekolojik bakış açısının, bir toplumsal sorun olarak sokak hayvanları sorununun arka planının ortaya koyulması konusunda ve ilgili sorunun çözümünde etkin bir rol oynayacağı düşünülmektedir.

Bu araştırma, hayvan haklarına yönelik tutumların sosyal hizmet disiplini bağlamında ele alınması bakımından literatüre değerli katkılar sunmaktadır. Daha önceki çalışmalar genellikle etik, hukuk veya çevre bilimleri perspektifinden odaklanırken, sosyal hizmet alanında bu konuyu ele alan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu açıdan çalışma, ekolojik sosyal hizmet yaklaşımı çerçevesinde insan-hayvan etkileşimini sosyal adaletin kapsamına dâhil ederek farklı bir bakış açısı kazandırmaktadır. Ayrıca, üniversite öğrencilerinin hayvan haklarına ilişkin tutumlarını çeşitli sosyodemografik değişkenler ışığında değerlendirmesi, gençlerin etik değer yönelimleri ve çevresel duyarlılıkları hakkında önemli bilgiler sağlamaktadır. Bu yönüyle araştırma hem sosyal

hizmet eğitimi hem de ekolojik duyarlılığa dayalı sosyal politika geliştirme süreçleri açısından anlamlı katkılar sunmaktadır.

Araştırma sonuçları, sosyal hizmet disiplini açısından önemli yansımalar taşımaktadır. Sosyal hizmetin temel değerlerinden biri olan sosyal adalet, yalnızca insanlar arası eşitliği değil, aynı zamanda tüm canlıların yaşam hakkına saygıyı da içerir. Bu açıdan, hayvan haklarına yönelik olumlu tutumların desteklenmesi, sosyal hizmetin ekolojik ve bütüncül yaklaşımıyla örtüşmektedir. Sosyal hizmet uygulamalarında insan-çevre etkileşiminin güçlendirilmesi, toplumun hayvan refahına duyarlılığının artırılması ve çevresel adalet bilincinin geliştirilmesi, mesleğin etik ilkeleriyle doğrudan ilişkilidir. Bu doğrultuda, sosyal hizmet eğitim programlarında hayvan hakları, ekolojik sosyal hizmet ve çevresel etik konularının daha fazla yer alması; öğrencilerin duyarlılık, empati ve sorumluluk bilincinin geliştirilmesi açısından önemli bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir.

Hayvan hakları ve refahı konusunda gerçekleştirilecek nitel yöntemle tasarlanmış araştırmalar, gençlerin sokak hayvanları sorununa ilişkin düşünce, deneyim ve hassasiyetlerini derinlemesine ele alması yönüyle literatüre katkı sağlayacaktır.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Araştırmaya ilişkin Gümüşhane Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan izin alınmıştır (27/12/2022 tarihli E-95674917 sayılı karar).

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Historically, animals were valued mainly for their economic utility. However, modernization and the growing awareness of environmental and animal welfare issues have transformed this perspective. National and international advocacy efforts have positioned animal welfare -particularly concerning stray and wild animals- as an important interdisciplinary research topic (Cumalıoğlu, 2007).

Stray animals, defined as domesticated species living without human care, represent an growing social problem in Türkiye, as in many countries (Abdulkarim et al., 2021). This problem presents complex challenges for both public safety and health (Kırışik & Öztürk, 2021). Although there is no comprehensive national database on stray animals in Türkiye, regional studies indicate the seriousness of the problem. For instance, a study conducted by Ankara University identified nearly 28000 stray dogs and cats in the capital city (Özen et al., 2016), while the Marmara Municipalities Union (2024) estimated the number of stray animals in that region to be 322711.

Uncontrolled population growth of stray animals threatens both their own welfare and human well-being. These animals often face malnutrition, disease, and abuse, and lack access to veterinary care (Hughes & Macdonald, 2013; Smith et al., 2019). Beyond ethical concerns, they also pose risks as carriers of zoonotic diseases such as rabies and contribute to sanitation problems, noise, and traffic accidents (Rashid et al., 2022; Robertson, 2008). Attacks on humans, particularly children, have also been reported, with one study finding 71% of dog-bite victims attacked by stray dogs (Tenzin et al., 2011). Thus, the stray animal issue should be framed not only as an animal welfare concern but as a multidimensional social problem encompassing public health, safety, and ethics. The concept of “animal rights” lacks a universally accepted definition (Anderson, 2004), but it is often understood as the ethical and legal responsibility humans bear toward non-human beings with whom they share their environment (Cumalıoğlu, 2017). Although the human–animal relationship date back to ancient times, formal attention to animal rights is recent. Modern animal welfare movements emerged in the late 18th century, beginning with the UK’s 1822 Martin’s Act and the establishment of the Society for the Prevention of Cruelty to Animals (SpCA) in 1824, later spreading worldwide (Abanoz, 2008).

In Türkiye, the most comprehensive legal framework addressing animal welfare is Law No. 5199, the Animal Protection Law (2004), revised in 2021 and 2024. The 2024 amendments, especially regarding euthanasia and prohibitions, have generated significant public debate and constitutional challenges.

This issue is also relevant to social work, a discipline centered on social justice and human rights. However, social work has long been criticized for its anthropocentrism orientation, which prioritizes human welfare while ignoring the oppression of non-human beings (Besthorn, 2014; Matsuoka & Sorenson, 2014). In response, contemporary scholars have argued for expanding social work’s ethical responsibilities to include animals (Ryan, 2011).

From a “deep ecology” perspective –an ecocentric rather than anthropocentric approach- all living beings possess intrinsic moral value (Bozalek & Pease, 2020). This framework is essential for understanding the stray animal issue as an ecological dilemma (Çağlar Akoğlu, 2014), shaped by conflicting human values and practice. Enhancing ecological well-being requires recognizing the interdependence between humans, animals, and the environment.

Accordingly, this study aims to determine university students’ attitudes toward animal rights, examine differences based on socio-demographic variables (e.g., gender, pet ownership, veganism), and explore their opinions regarding the stray animal problem.

Methodology

A quantitative survey design was employed to assess participants’ attitudes and characteristics (Gürbüz & Şahin, 2014). Data were collected using simple random sampling from university students across various Turkish provinces to enhance representativeness (Karasar, 2020).

The sample consisted of 493 university students from 19 provinces. Participants were required to be native Turkish speakers and actively enrolled in an academic program. The majority of respondents were female (80.9%), with a mean age of 22.29 years (SD = 3.4). Most participants were undergraduate students (76.5%), and 5.3% identified as vegetarian or vegan. Nearly half described themselves as traditional-conservative (47.9%), while 41.4% identified as modern.

Two instruments were used to collect the data. Sociodemographic Information Form consisting of 23 items, was developed by the researchers to gather information on demographic characteristics and animal-related experiences (pet ownership, NGO membership, exposure to cruelty, feeding habits, and experiences with stray animals). The Attitude Scale on Animal Rights (Akoğlu, 2014) is a 31-item, single-factor scale using a 5-point likert format, with nine reverse-coded items. In the current study, the scale demonstrated strong internal consistency (Cronbach's Alpha of 0.856)

Ethical approval was obtained from the Gümüşhane University Ethics Committee (Decision No: E-95674917, 27/12/2022). Data were gathered between January and April 2023 via both printed questionnaires and online Google Forms. Two outliers were removed, resulting in 493 valid responses. Statistical analyses were conducted using SPSS 23.0, including descriptive statistics and inferential tests (t-tests, ANOVA). Normality assumptions were satisfied (Skewness = -0.235; Kurtosis = -0.607) and the significance level was set at $p < .05$.

Findings and Discussion

Most participants (72%) did not currently own a pet, but 93.1% preferred adoption over purchasing in the future, suggesting strong ethical awareness. Nearly half (45%) had witnessed animal cruelty, and 50.3% regularly fed stray animals, demonstrating informal engagement despite low NGO membership (10.3%).

Public safety concerns were notable. Most participants (28.2%) had been attacked by strays, and 28% had witnessed attacks on relatives. While anxiety about being attacked was moderate (Mean = 5.96/10), confidence in institutional management was low ratings for both municipalities (Mean = 3.72) and central government (Mean = 3.52) indicated dissatisfaction.

gender differences were statistically significant, Women (M=129.94) exhibiting more positive attitudes towards animal rights than men (M=125.72) ($t=3.125$, $p=.002$), consistent with previous studies linking empathy to gender roles (Koç et al., 2013).

Participants who regularly fed strays (M=130.51) demonstrated significant more favorable attitudes than those who did not (M=127.75) ($t=2.666$, $p=.008$), supporting the view that direct interaction fosters empathy (Binngieber et al., 2013).

No significant differences were found with respect to pet ownership, witnessing animal cruelty, NGO membership, vegetarian/vegan status, or lifestyle orientation. Particularly notable was the lack of correlation between lifestyle and attitudes, suggesting animal rights sensitivity among youth

transcends ideological divides (KONDA, 2024). From a deep ecology standpoint, this reflects an emerging ecocentric awareness among younger generations.

Two controversial policy approaches- euthanasia and mass sheltering- were examined. Strong opposition prevailed; ~80% of students disagreed or strongly disagreed with killing strays as population control. Only 7% supported it. This aligns with national findings showing broad public opposition (KONDA, 2024). A majority (53.6%) also rejected confining all strays to shelters; 31.6% were undecided, and 14.6% supported it. Uncertainty may stem from limited knowledge about shelter conditions.

Despite frequent negative encounters with strays, students largely rejected anthropocentric “elimination” strategies. Instead, they favored solutions that protect the animals’ right to life evidence of a post-humanist ethical orientation aligned with deep ecological principles. Additionally, 37.2% of respondents reported receiving negative reactions from neighbors for feeding strays, indicating that compassion-driven behavior can generate social tension, reflecting broader societal divisions in perceptions of human–animal coexistence.

Conclusion

This study investigated university students’ attitudes toward animal rights, their determinants, and their views on stray animal policies. The findings revealed that gender and direct caregiving behavior (feeding strays) were the strongest predictors of positive attitudes. Other socio-demographic factors, including ideology, lifestyle, and diet, showed no significant effects.

A major finding is the strong rejection of euthanasia and mass confinement policies, even among individuals who have experienced or witnessed attacks. This highlights a moral shift among youth toward recognizing the intrinsic value of animal life. At the same time, students expressed deep dissatisfaction with the performance of both local and central authorities, suggesting a perceived gap between public expectations and policy implementation.

These results underscore the need for comprehensive, participatory, and humane stray animal management policies that integrate welfare, public safety, and ecological balance. The social work profession traditionally centered on human welfare can play a pivotal role in this process by adopting an ecological social work perspective that includes non-human life within its ethical mandate.

This study also contributes to expanding the scope of social work ethics beyond anthropocentrism. Social justice should be interpreted not only as equality among humans but as respect for the right to life of all living beings. Integrating animal rights, environmental ethics, and ecological sensitivity into social work education would strengthen empathy and responsibility among future professionals.

Future research should employ qualitative methods to explore in greater depth how young people conceptualize the human–animal relationship and how their ethical reasoning develops in the face of ecological dilemmas. Such inquiry would enhance understanding of the intertwined well-being of humans, animals, and the broader ecosystem.

KAYNAKÇA

- Abanoz, N. (2008). Çağdaş toplumlarda hayvan hakları ve refahı. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Abdulkarim, A., Khan, M. A. K. B. G., & Aklilu, E. (2021). Stray animal population control: Methods, public health concern, ethics, and animal welfare issues. *World's Veterinary Journal*, (3), 319-326. <https://dx.doi.org/10.54203/scil.2021.wvj44>
- Akoğlu, Ç. S. (2014). Ekolojik ikilemler ve hayvan hakları: Yetkecilik, sosyal baskınlık yönelimi ve değerler açısından bir inceleme. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi.
- Anderson, E. (2004). Animal Rights and the values of nonhuman life. . In: Sunstein, Cass R. and Martha C. Nussbaum (Ed.). *Animal Rights* Oxford University Pres, Oxford-New York.
- Besthorn, F. H. (2014). Deep ecological 'insectification': Integrating small friends with social work. In *Animals in social work: Why and how they matter* (pp. 3-17). London: Palgrave Macmillan UK.
- Binngieber, J., Wilhelm, C., & Randler, C. (2013). Attitudes toward animals among German children and adolescents. *Anthrozoös*, 26(3), 325–339. <https://doi.org/10.2752/175303713X13697429463475>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (23. baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Boddy, J., Macfarlane, S., & Greenslade, L. (2018). Social work and the natural environment: Embedding content across curricula. *Australian Social Work*, 71(3), 367–375. <https://doi.org/10.1080/0312407X.2018.1447588>
- Bozalek, V., & Pease, B. (2020). Towards post-anthropocentric social work. In *Post-Anthropocentric Social Work* (pp. 1-15). Routledge.
- Preylo, B. D., & Arikawa, H. (2008). Comparison of vegetarians and non-vegetarians on pet attitude and empathy. *Anthrozoös*, 21(4), 387–395. <https://doi.org/10.2752/175303708X371654>
- Büyüköztürk, Ş., Çokluk, Ö., & Köklü, N. (2011). *Sosyal bilimler için istatistik* (7. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

- Cumalıoğlu, E. (2017). Medeni hukukta hayvan hakları ve hayvanlar üzerindeki hak. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19, Prof. Dr. Şeref Ertaş'a Armağan Özel Sayısı, 573-610.
- Çağlar Akoğlu, S. (2014). Ekolojik ikilemler ve hayvan hakları: Yetkecilik, sosyal baskınlık yönelimi ve değerler açısından bir inceleme. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Davitkov, D., Vejnovic, B., Jovanovic, V., Davitkov, D., Solaja, S., & Aleksic Radojkovic, J. (2023). Opinion of first and final year veterinary students on the rights and welfare of animals. *Veterinary Journal of Republic of Srpska*, 23(1-2). <https://doi.org/10.7251/vetjen2301050d>
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2014). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hagelin, J., Carlsson, H.-E., & Hau, J. (2003). An overview of surveys on how people view animal experimentation: some factors that may influence the outcome. *Public Understanding of Science*, 12(1), 67-81. <https://doi.org/10.1177/0963662503012001247>
- Hayvanları Koruma Kanunu. (2004). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5199&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
Erişim Tarihi: 04.10.2025
- Hughes, J., & Macdonald, D. W. (2013). A review of the interactions between free-roaming domestic dogs and wildlife. *Biological Conservation*, 157, 341-351. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2012.07.005>
- İzmirli, S., Yigit, A., & Phillips, C. J. C. (2014). Attitudes of Australian and Turkish students of veterinary medicine toward nonhuman animals and their careers. *Society & Animals*, 22(6), 580-601. <https://doi.org/10.1163/15685306-12341352>
- Jerolmack, C. (2003). Tracing the profile of animal rights supporters: A preliminary investigation. *Society & Animals*, 11(3), 245-263. <https://doi.org/10.1163/156853003322773041>
- Karasar, N. (2020). Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler (35. baskı). Nobel Yayıncılık.
- Kırışik, F., & Öztürk, K. (2021). Şiddet haberlerinden hayvan haklarına, sahihsiz köpek sorunu. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (69), 360-388. <https://doi.org/10.51290/dpusbe.946017>
- Koç, B., Altunçul, H., & Filoğlu, G. (2014). Türkiye'de veteriner hekimlerin, veteriner fakültesi öğrencilerinin ve kanun uygulayıcıların hayvan haklarına yönelik tutumları üzerine bir araştırma. *İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 40(2), 147-154.
- Koçhisarlıoğlu, C., & Erişgin, Ö. S. (2013). Hayvanın hukuki konumu. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 8(Özel), 1691-1724. <https://doi.org/10.19168/jyu.65809>

- KONDA. (2024). Toplumun sokak hayvanları düzenlemesine bakış. Konda Temmuz'24 Barometresi. <https://124.im/B53ds6>
- Lyu P (2015). Proposal on solutions to stray dog problem in American cities. *Journal of Political Sciences and Public Affairs*, 3(3): 1-3. <https://doi.org/10.4172/2332-0761.1000175>
- Marmara Belediyeler Birliği (2024). Sokak hayvanları araştırma raporu: Marmara Bölgesi'ndeki belediyeler ve mevcut durum. Erişim Adresi: <https://www.marmara.gov.tr/tr/sokak-hayvanlari-arastirma-raporu>
- Matsuoka, A., Sorenson, J. (2014). Social Justice beyond Human Beings: Trans-species Social Justice. In: Ryan, T. (eds) *Animals in Social Work*. The Palgrave Macmillan Animal Ethics Series. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9781137372291_5
- Nesmith, A., & Smyth, N. (2015). Environmental justice and social work education: Social workers' professional perspectives. *Social Work Education*, 34(5), 484–501. <https://doi.org/10.1080/02615479.2015.1063600>
- Özen, D., Böhning, D., & Gürcan, İ. S.. (2016). Estimation of stray dog and cat populations in metropolitan Ankara, Turkey. *Turkish Journal of Veterinary & Animal Sciences*, 40, 7–12. <https://doi.org/10.3906/vet-1505-70>
- Özen, M., & Kartopu, S. (2023). Hayvanlara yönelik tutumların dindarlık ve maneviyatla ilişkisi. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(2), 823-848. <https://doi.org/10.17859/pauifd.1363929>
- Özkan, Y., Nazlıer, E. N., Mayda, F. A., & Bozkurt Karalı, M. N. (2024). An exploration of the relationship between social work students' awareness of environmental ethics and their attitudes and behaviors toward environmental problems. *Journal of Social Service Research*, 50(4), 684–696. <https://doi.org/10.1080/01488376.2024.2371853>
- Özkul, T., Sarıbaş, T., Uzabacı, E., & Yüksel, E. (2013). Türk toplumunun hayvan hakları kavramına yaklaşımının belirlenmesine yönelik bir araştırma: II. hayvan sevgisi, hayvanları tanımlama, hayvan sahipliği ve beslenme alışkanlıklarına yönelik tutum analizi. *Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 19(2), 199-202. <https://doi.org/10.9775/kvfd.2012.7430>
- Preylo, B. D., & Arikawa, H. (2008). Comparison of vegetarians and non-vegetarians on pet attitude and empathy. *Anthrozoös*, 21(4), 387–395. <https://doi.org/10.2752/175303708X371654>
- Prokop, P., & Tunnicliffe, S. D. (2010). Effects of having pets at home on children's attitudes toward popular and unpopular animals. *Anthrozoös*, 23(1), 21-35. <https://doi.org/10.2752/175303710X12627079939107>

- Randler, C., Adan, A., Antofie, M. M., Arrona-Palacios, A., Candido, M., Boeve-de Pauw, J. & Vollmer, C. (2021). Animal welfare attitudes: Effects of gender and diet in university samples from 22 countries. *Animals*, 11(7), 1893. <https://doi.org/10.3390/ani11071893>
- Rashid, Z. M., Aziz, S. A., Ali, O. J., Kakarash, N. K., & Marif, H. F.. (2022). Coprological detection of Toxocarosis in domicile and stray dogs and cats in Sulaimani province, Iraq. *Iraqi Journal of Veterinary Sciences*, 36(4), 1047–1051. <https://doi.org/10.33899/ijvs.2022.132976.2157>
- Robertson, S. A.. (2008). A review of feral cat control. *Journal of Feline Medicine and Surgery*, 10(4), 366–375. <https://doi.org/10.1016/j.jfms.2007.08.003>
- Ryan, T. (2011). *Animals and social work: A moral introduction*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Saree, A., Klinpikul, A., Kongchu, A., Wongaree, A., Navykarn, B., Songsakul, C., ... & Vichitkunakorn, P. (2023). Assessing the impact of feeding stray dogs on stray dog-related issues: a community-based study in songkhla, thailand. *Journal of Health Science and Medical Research*, 20231008. <https://doi.org/10.31584/jhsmr.20231008>
- Savaş, T., Yurtman, İ. Y. ve Tölü, C. (2009). Hayvan hakları ve hayvan refahı: Felsefi bakış - nesnel arayışlar. *Hayvansal Üretim*, 50(1), 54-61.
- Smith, L. M., Hartmann, S., Munteanu, A. M., Dalla Villa, P., Quinnell, R. J., & Collins, L. M. (2019). The effectiveness of dog population management: A systematic review. *animals : An Open Access Journal from MDPI*, 9(12), 1020. <https://doi.org/10.3390/ani9121020>
- Taylor, N., & Signal, T. (2006). Attitudes to animals: Demographics within a community sample. *Society & Animals*, 14(2), 147-157. <https://doi.org/10.1163/156853006776778743>
- Tenzin, Dhand, N. K., Gyeltshen, T., Firestone, S., Zangmo, C., Dema, C., Gyeltshen, R., & Ward, M. P.. (2011). Dog bites in humans and estimating human rabies mortality in rabies endemic areas of Bhutan. *PLOS Neglected Tropical Diseases*, 5(11), e1391. <https://doi.org/10.1371/journal.pntd.0001391>
- Türkiye Barolar Birliği. (2025). <https://d.barobirlik.org.tr/2025/hayvanhaklariaciklama2025.pdf>
Erişim Tarihi: 05.10.2025
- Totton, S. C., Wandeler, A. I., Ribble, C. S., Rosatte, R. C., & McEwen, S. A. (2011). Stray dog population health in Jodhpur, India in the wake of an animal birth control (ABC) program. *Preventive Veterinary Medicine*, 98(2-3), 215-220. <https://doi.org/10.1016/j.prevetmed.2010.11.011>
- Unti, B., & Rowan, A.N. (2001). A social history of postwar animal protection. In D.J. Salem & A.N. Rowan (Eds.), *The state of the animals* (pp. 21-37). Washington, DC: Humane Society Press.

- Yerlikaya, H., Ozen, A., Yasar, A., Armutak, A., Ozturk, R., Bayrak, S., Gezman, A., & Seker, I.. (2004). A survey of attitudes of Turkish veterinary students and educators about animal use in research. *Veterinární Medicína*, 49(11), 413–420. <https://doi.org/10.17221/5731-vetmed>
- Yılmaz, H. (2006). Hayvan haklarına bakış. *TBB Dergisi*, 62, 212-229.